

คุณค่าของข้อมูล “คติชนวิทยา” ในหนังสือเรียนภาษาไทย ชุด *วรรณคดีลำนํ้า*
Benefits of Folklore Mentioned in “WannakhadiLamnam”,
a Set of Secondary School Book toward Thai Literature

พิเภก เมืองหลวง¹ และ กัญญ์ณัฐสร บัวหอม^{1*}

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาคุณค่าของข้อมูล “คติชนวิทยา” ในหนังสือเรียนภาษาไทยชุด*วรรณคดีลำนํ้า* ซึ่งเป็นสื่อหลักที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยของนักเรียนทั่วประเทศ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551 ของกระทรวงศึกษาธิการ ผลการศึกษาพบว่า หนังสือเรียนภาษาไทย ชุด*วรรณคดีลำนํ้า*มีการใช้ข้อมูลคติชนวิทยาหลายประเภท ได้แก่ 1) นิทาน ซึ่งมีที่มาจาก วรรณคดี, นิทานพื้นบ้าน, นิทานอีสป, นิทานเทียบสุภาษิต 2) เพลงพื้นบ้านมีที่มาจากบทเห่, เพลงกล่อมเด็ก, เพลงปลอบเด็ก, เพลงร้องเล่น 3) สำนวนสุภาษิตจากวรรณคดี 4) ตำนาน ข้อมูลคติชนวิทยาที่ปรากฏในหนังสือเรียนอย่างหลากหลายนี้สะท้อนให้เห็นถึง “บทบาท” ของการนำข้อมูลคติชนวิทยาไปใช้ใน “มิติการศึกษา” เป็นการให้ความรู้ อบรมระเบียบแบบแผนอันพึงประพฤติปฏิบัตินับเป็นบทบาทที่สำคัญและเป็นสากล อีกแง่หนึ่งยังเป็นการนำเอาข้อมูลคติชนวิทยามารวมกับการจัดการเรียนการสอนภาษาไทยเพื่อให้การจัดการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ ตรงกับความต้องการของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551 และหลักสูตรท้องถิ่น ทั้งในแง่ของคุณภาพของผู้เรียนและตัวชี้วัดชั้นปี อาจกล่าวได้ว่าเป็นการถ่ายทอดข้อมูลคติชนวิทยาถึงเยาวชนคนรุ่นใหม่ปลูกจิตสำนึกของความรักชาติ รักท้องถิ่นและเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมอันดีงามของชาติได้อีกทางหนึ่งด้วย

คำสำคัญ: คติชนวิทยา, บทบาทของคติชน, หนังสือเรียนภาษาไทย, *วรรณคดีลำนํ้า*

¹ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา

¹.....English

* Corresponding author; e-mail address: phiphek.m@yru.ac.th

Abstract

This article aims at studying the benefits of folklore mentioned in the set of school book towards Thai literature named “WannakhadiLamnan” (Ballads of literature) for secondary students assigned by Office of Basic Education Commission in 2008. It is found that various form of folklore are used: 1) narrative folklore-literature, folktales, Aesop allegories and proverb stories 2) folksong – night song, lullabies and children songs 3) proverbs form literature. 4) Myth. The use of several forms of folklore in the set of school book indicates that folklore applied, due to its education function: formal teaching and social training. In additional, the integration of folklore in school lessons increases the effectiveness of learning that sever the main of the local schemes designed by the Office of the Basic Education Commission (2008), both for learners’ quality and teaching indicators in each level. It can be said that the transmission of folklore the wards younger generations cultivates the positive aspects of nationalism, localism and realization of cultural heritages.

Keywords: Folklore, Thai Textbook, Function of Folklore

บทนำ

หนังสือเรียนภาษาไทยชุด วรรณคดีลำนำ เป็นหนังสือที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานจัดทำขึ้นสำหรับนักเรียนใช้ในการเรียนรู้และครูใช้ในการจัดการเรียนการสอนรายวิชาพื้นฐาน กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551 โดยตั้งคณะกรรมการจัดทำหนังสือเรียนภาษาไทย กลุ่มวรรณคดีและวรรณกรรมชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ซึ่งมีผู้ช่วยศาสตราจารย์ธัญญา สังขพันธานนท์ เป็นประธานกรรมการ และจัดประชุมรับฟังความคิดเห็นของศึกษานิเทศน์และครูภาษาไทยจากเขตพื้นที่การศึกษาทั้ง 4 ภูมิภาคในด้านการนำไปใช้

โดยหนังสือชุดนี้มีความคาดหวังต่อการจัดการเรียนการสอนวรรณคดีไทยในระดับประเทศ ทำให้ผู้เรียน “เกิดความซาบซึ้งในวรรณคดีและวรรณกรรม วัฒนธรรมทางภาษา ความเป็นไทย ความเป็นคนดีของสังคมไทยและสังคมโลก รวมทั้งรู้จักนำความรู้ ความคิด ความซาบซึ้งจากการศึกษาวรรณคดีไปช่วยกลม่อมเกลารวมกันและจิตใจของนักเรียนในการดำเนินชีวิตต่อไป” (ศึกษาธิการ, กระทรวง: คำนำ)

จากการพิจารณาหนังสือแบบเรียนภาษาไทยชุด วรรณคดีลำนำ ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1– 6 มีรูปแบบการนำเสนอ ดังที่เขียนอธิบายไว้ใน คำแนะนำสำหรับครูภาษาไทย ในตอนต้นของหนังสือเรียนภาษาไทย ชุด วรรณคดีลำนำ ทุกระดับชั้น ความว่า “เนื้อหาแต่ละบทของหนังสือเรียนวรรณคดีลำนำ ประกอบด้วย **เนื้อหาส่วนนำวรรณคดี** นำเสนอในลักษณะสร้างเรื่องขึ้นใหม่ เพื่อเป็นเครื่องมือหรือสื่อในการนำเสนอวรรณคดีนั้นอมนำให้นักเรียนสนุกที่จะอ่านพร้อมกับชื่นชมและรื่นรมย์กับวรรณคดีโดยไม่รู้ตัว สร้างความรู้สึกว่าวรรณคดีมิใช่งานเขียนที่อ่านยากหรือพ้นสมัย นักเรียนสามารถเข้าถึงความคิดของผู้แต่งและนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน

เนื้อหาวรรณคดี :ได้คัดเลือกวรรณคดีและวรรณกรรมที่มีคุณค่า ซึ่งกำหนดให้เรียนและเสนอให้เลือกเรียนรวมทั้งบทอาขยาน ตามประกาศของกระทรวงศึกษาธิการ ครูควรให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับเนื้อหาส่วนนี้ ให้นักเรียนอ่านและคิดอย่างสนุก สนทนาร่วมกัน ทำกิจกรรมที่น่าสนใจ และพิจารณานำไปประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ตามควรแก่วัย รวมทั้งขยายความสนใจในการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรมเรื่องอื่นๆ ต่อไปด้วย” (ศึกษาธิการ, กระทรวง: คำแนะนำสำหรับครูภาษาไทย)

จากความสำคัญดังกล่าวข้างต้นทำให้ผู้วิจัยตั้งคำถามต่อการวิจัยว่า หนังสือแบบเรียนภาษาไทยชุด วรรณคดีลำนำนามีการใช้ข้อมูลคติชนวิทยามาบูรณาการกับการจัดการเรียนการสอนภาษาไทยหรือไม่ สามารถนำข้อมูลคติชนวิทยาเหล่านั้นมาจัดประเภทได้หรือไม่ และข้อมูลเหล่านั้นมีคุณค่าและบทบาทอย่างไร โดยกลุ่มข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาคือหนังสือเรียนภาษาไทย ชุด วรรณคดีลำนำน ของกระทรวงศึกษาธิการ มีทั้งหมด 6 เล่ม คือตั้งแต่ระดับชั้น ป.1-ป.6

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

บทความนี้มุ่งศึกษาข้อมูล “คติชนวิทยา” ที่ปรากฏอยู่อย่างหลากหลาย โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 2 ประการคือ

1. เพื่อจัดประเภทของข้อมูลคติชนวิทยาที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทย ชุด วรรณคดีลำนำน
2. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของข้อมูลคติชนวิทยาที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทย ชุด วรรณคดีลำนำนและชี้ให้เห็นถึงบทบาทของการนำข้อมูลคติชนวิทยาไปใช้ในการบูรณาการจัดการเรียนการสอนรายวิชาภาษาไทย

ประเภทของข้อมูล “คติชนวิทยา” ในหนังสือเรียนภาษาไทย ชุด วรรณคดีลำนำน

1.นิทานในหนังสือเรียนวรรณคดีลำนำนจากการศึกษาพบนิทานทั้งหมด 19 เรื่อง ซึ่งข้อมูลประเภตนิทานนี้ปรากฏในทุกระดับชั้น แต่พบมากที่สุดในระดับชั้น ป.6 จำนวน 7 เรื่อง แบ่งตามที่มาของนิทาน โดยใช้เกณฑ์ของ ประคอง นิมมานเหมินท์ ในหนังสือนิทานพื้นบ้านศึกษา (2543: 47) ได้แก่

1.1) นิทานที่มีที่มาจากวรรณคดีพบทั้งหมด 7 เรื่อง มีที่มาจากวรรณคดีเรื่อง ไชยเชษฐ (ป.6), พระอภัยมณี(ป.6), เงาะป่า(ป.6), สังข์ทอง (ป.5), ขุนช้างขุนแผน(ป.5), รามเกียรติ์(ป.5), นิทานทองอิน (ป.5)

1.2)นิทานจากนิทานพื้นบ้านท้องถิ่นภาคต่าง ๆพบทั้งหมด 4 เรื่อง ได้แก่ นิทานไทยเรื่องยายกะตา-ภาคกลาง (ป.2), กระจ่ายแห่เสื่อ-ภาคกลาง (ป.3), กระจ่าเสียดา-ภาคกลาง (ป.5), เกาะหนู เกาะแมว-ภาคใต้ (ป.5)

1.3)นิทานเทียบสุภาษิต พบทั้งหมด 5 เรื่อง ได้แก่ กระจ่ายตื่นตูม (ป.3), เด็กเลี้ยงแกะ (ป.3), ไม่สำคัญที่ชื่อ(ป.5), เงินสลึง(ป.5), พุดดีเป็นศรีแก่ตัว (ป.5)

1.4) นิทานอีสปพบทั้งหมด3 เรื่อง ได้แก่ เรื่องกระจ่ายกับเต่า (ป. 1), เรื่องราชสีห์กับหนู (ป.2), หมาป่ากับลูกแกะ (ป.3)

2. เพลงพื้นบ้านและบทร้อยกรองสั้นๆ ในหนังสือเรียนวรรณคดีลำนำ

ประเภทของเพลงพื้นบ้านในแบบเรียนภาษาไทย ชุด วรรณคดีลำนำมีอยู่อย่างหลากหลาย ในที่นี้เป็นการแบ่งประเภทตามวัตถุประสงค์ของเพลง โดยใช้เกณฑ์ของ สุกัญญา สุฉฉายา ในหนังสือเพลงพื้นบ้านศึกษา (2543: 24-40) เมื่อศึกษาข้อมูลจากหนังสือเรียนสามารถจัดประเภทตามเกณฑ์ดังกล่าวข้างต้น ได้ดังนี้

2.1 เพลงกล่อมเด็ก คือ เพลงที่ร้องกล่อมให้เด็กหลับได้ไวขึ้น พบ 3 เพลง คือ เพลงเจ้าเนื้อละมุน (เพลงกล่อมเด็ก ของเดิม), เพลงเจ้าเนื้ออ่อนๆ (เพลงกล่อมเด็ก ของเดิม), เพลงกาเหว่า (เพลงกล่อมเด็ก)

2.2 เพลงปลอบเด็ก หรือ เพลงหยอกเด็ก เป็นเพลงที่ร้องเพื่อปลอบหรือหยอกเด็ก เป็นเพลงสั้นๆ ใช้คำง่ายมักเป็นคำเลียนเสียงธรรมชาติเพื่อเรียกร้องความสนใจของเด็ก พบทั้งหมด 3 เพลง คือ เพลงฉันทรักแม่ (เพลงปลอบเด็ก แต่งใหม่), เพลงพ้ออุ้มน้อง (เพลงปลอบเด็ก แต่งใหม่), เพลงเด็กน้อยเนื้อละมุน, (เพลงปลอบเด็ก แต่งใหม่)

2.3 เพลงร้องเล่น เพื่อประกอบการละเล่นของเด็ก อาจร้องเดี่ยว กลุ่ม หรือสลับกันร้อง แต่เพลงประเภทนี้มักจะมีทำทางประกอบการร้อง พบ 21 เพลง คือ เพลงบ้านฉันทเลี้ยงไก่(เพลงร้องเล่น แต่งใหม่), เพลงใครชอบกินไข่(เพลงร้องเล่น แต่งใหม่), เพลงไขฟองกลมรี(เพลงร้องเล่น แต่งใหม่), เพลงงูตัวยาวๆ (เพลงร้องเล่น แต่งใหม่), เพลงเล่นเป็นลูกไก่ (เพลงร้องเล่น แต่งใหม่), เพลงกุกๆ ไก่(เพลงร้องเล่น ของเดิม), เพลงเล่นเป็นงูใหญ่ (เพลงร้องเล่น แต่งใหม่), เพลงแมงอ้อย(เพลงร้องเล่น ของเดิม), เพลงโยกย้าย (เพลงร้องเล่น แต่งใหม่), เพลงขอบใจ (เพลงร้องเล่น ของเดิม), เพลงฝนตกแดดออก(เพลงร้องเล่น ของเดิม), เพลงฝนตกแดดออก (เพลงร้องเล่น แต่งใหม่), เพลงฉันทรักสายฝน (เพลงร้องเล่น ของเดิม), เพลงเพื่อนรักของฉันท (เพลงร้องเล่น ของเดิม), เพลงกาเอ๋ยกา(เพลงร้องเล่น ของเดิม), เพลงนกน้อยน้อย (เพลงร้องเล่น ของเดิม), เพลงชมไพร (เพลงร้องเล่น ของเดิม), เพลงความดี ความชั่ว (เพลงร้องเล่น ของเดิม), เพลงเย็น เย็น (เพลงร้องเล่น แต่งใหม่), เพลงไถ่ถามเพราะชน (เพลงร้องเล่น ของเดิม), เพลงกระต่าย (เพลงร้องเล่น ของเดิม)

2.4 บทร้อยกรองสั้นๆ พบ 17 บท ได้แก่ แมวเหมียว (บทอาชยาน), ตั่งไข่ม่ม ต้มไข่กิน(บทดอกสร้อย), กาดำ (ดอกสร้อยสุภาสิต), นกขมิ้นเหลืองอ่อน(ดอกสร้อยสุภาสิต), สักวาหวานอื่นมีหมื่นแสน(บทสักวา ของเดิม), สักวาดาวจระเข้ (บทสักวา ของเดิม), ไก่แจ้(ดอกสร้อยสุภาสิต), ไก่แก้ว(ดอกสร้อยสุภาสิต), รักษาป่า(บทอาชยาน), เห็นผิด เห็นถูก (ร้อยกรองสุภาสิต), ประถม ก กา แม่ ก กา, ประถม ก กา แม่ ก ก , ประถม ก กา แม่ ก ก , เด็กน้อย (ดอกสร้อยสุภาสิต), วิชาหนาเจ้า(บทอาชยาน), นกกระจาบ (ดอกสร้อยสุภาสิต), ห้องสมุด (ร้อยกรองสุภาสิต) , แห่งบรรบ่า, ไทยรวมกำลังตั้งมั่น

3. สำนวน ภาษิตในแบบเรียนภาษาไทย ชุด วรรณคดีลำนำพบ 32 สำนวน ทั้งที่มีที่มาจากวรรณคดีและสำนวนภาษิต เช่น ศรีศิลป์ไม่กินกัน (ป.4), ปลาหมอตายเพราะปาก (ป.3), ไถ่ถามเพราะชนคนงามเพราะแต่ง (ป.6) เป็นต้น

4. ตำนานในแบบเรียนภาษาไทยชุด วรรณคดีลำนำ พบ 2 เรื่อง “ยักษ์เล็ก” ตีกับ “ยักษ์ใหญ่” ตำนานเกี่ยวกับวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (ป.5) และตำนานพระแก้วมรกต (ป.5)

วิเคราะห์คุณค่าของข้อมูลคติชนวิทยาในหนังสือเรียนวรรณคดีลำนำน

จากที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลคติชนวิทยาข้างต้น ทำให้เห็นว่าในหนังสือเรียนวรรณคดีลำนำนมีการใช้ข้อมูลคติชนหลากหลายประเภท ซึ่งหากเราใช้ทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยมมาวิเคราะห์จะทำให้เข้าใจว่าวัฒนธรรมในส่วนของคติชนที่ปรากฏในแบบเรียนวรรณคดีลำนำนนั้น ได้ทำหน้าที่เป็น “สถาบันการศึกษา” เช่นเดียวกับในสังคมประเพณี แม้จะเปลี่ยนวิธีการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ มาเป็นลายลักษณ์หรืออาจกล่าวให้เข้าใจได้ง่ายขึ้นว่าข้อมูลคติชนวิทยาก็ถูกปรับเปลี่ยนจากรูปแบบการบอกเล่า ร้องเล่นมาอยู่ในรูปแบบของตัวหนังสือในแบบเรียน(Text book)ถึงแม้รูปแบบการถ่ายทอดจะเปลี่ยนแปลงไป วิธีชีวิตของผู้คนจะเปลี่ยนแปลงจากสังคมประเพณีมาเป็นสังคมเทคโนโลยีแต่ข้อมูลคติชนวิทยาก็ยังดำรงอยู่ และจำเป็นต้องได้รับการถ่ายทอดถึงเยาวชนรุ่นหลัง ซึ่งในที่นี้ผู้เขียนจะได้วิเคราะห์ให้เห็นบทบาทของข้อมูลคติชนวิทยาในแบบเรียนวรรณคดีลำนำน โดยใช้แนวคิดทฤษฎีหน้าที่นิยม ของ William Bascomมาวิเคราะห์ที่จะสรุปบทบาทหน้าที่ได้ดังนี้

1.คุณค่าและบทบาทด้านการถ่ายทอดความรู้ให้กับเด็ก

ให้ความรู้เรื่องรูปทรง เช่นในหนังสือเรียนวรรณคดีลำนำน ชั้น ป.1 มีแต่งเพลงร้องเล่นเพื่อให้นักเรียนได้แยกรูปร่างของสิ่งของที่แตกต่างกัน ได้แก่ ไข่ ส้ม ลูกบอล ซึ่งมีลักษณะเป็นวงกลมและวงรี ความว่า

ไข่ฟองกลมรี	ส้มผลกลมกลม
ลูกบอลลูกกลมกลม	อะไรอีกบ้างรูปร่างกลมกลม

(หนังสือเรียนวรรณคดีลำนำน ชั้น ป.1 หน้า 45)

นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมเป็นบทร้อยกรองสั้นๆ ให้นักเรียนบอกรูปร่างและขนาดของสิ่งนั้น ใครบอกชัดเจนมากกว่ากันคนนั้นได้ดาว นอกจากจะให้ความรู้เรื่องรอบตัวแล้ว ในแง่นี้สะท้อนให้เห็นถึงวิธีการถ่ายทอดข้อมูลคติชนวิทยารูปแบบเพลงร้องเล่นที่ยังคงเดิมคือ ให้ความสนุกสนานนอกจากนี้ยังทำให้เกิดการแข่งขันกันตอบในชั้นเรียนเป็นการกระตุ้นความสนใจให้เด็กรู้จักคิด วิเคราะห์ แยกแยะและประเมินค่าของสิ่งของที่อยู่รอบตัวอีกด้วย ดังตัวอย่างเพลงร้องเล่น ความว่า

งูตัวยาวยาว	เชือกเส้นยาวยาว
ช้างเชือกใหญ่ใหญ่	บ้านหลังใหญ่ใหญ่
จานใบแบนแบน	กระดาดแผ่นบางบาง

(หนังสือเรียนวรรณคดีลำนำนชั้น ป.1 หน้า 55)

หากเราวิเคราะห์ให้ตีเพลงร้องเล่นดังกล่าวแม้จะเป็นบทร้องเล่น ธรรมดาๆ ของเด็กแต่ก็แฝงด้วยการสอนความรู้ที่ไม่ธรรมดา กล่าวคือสอนให้รู้จักจำแนก “คำนาม” งูและช้างเป็นคำนามที่ใช้เรียกสัตว์ ส่วนเชือก บ้าน จาน และกระดาด เป็นคำนามที่ใช้เรียกสิ่งของ คำนามแต่ละอย่างจะมี “ลักษณะนาม” แตกต่างกันไป ทั้ง ตัว เส้น เชือก หลัง ใบ แผ่น และในขณะที่เดียวกันก็มีรูปร่างที่แตกต่างกันออกไปด้วยคือ ยาว ใหญ่ แบน บาง ถ้าเด็กเข้าใจความรู้พื้นฐานเหล่านี้ก็จะนำไปสู่การทำความเข้าใจในความรู้ที่ซับซ้อนและเรื่องที่ยากยิ่งขึ้นไปได้ไม่ยากนัก ถือว่าเป็นการนำเพลงร้องเล่นมาสอนได้เหมาะสมกับช่วงวัย เป็นการใชเพลงร้องเล่นซึ่งเป็นข้อมูลทางคติชนวิทยาเป็นสื่อการเรียนการสอนได้ทางหนึ่ง

ความรู้พื้นฐานของเด็กอีกอย่างหนึ่งที่เด็กจะจดจำและเข้าใจได้ง่ายคือ การสอนให้รู้จักฟังและเลียนแบบเสียงที่อยู่รอบ ๆ ตัว โดยเฉพาะเสียงธรรมชาติ ตัวอย่างเพลงฉันทน์รักสายฝน

ซ่าซ่า ชูชู	ชูชู ซ่าซ่า
ชูชู ชูชู เสียงฝนตกหนัก	ฉันทน์รักสายฝน

(หนังสือเรียนวรรณคดีลำนำ ชั้น ป.1 หน้า 36)

การสอนในลักษณะนี้เป็นการให้เด็กจดจำภาวะแวดล้อมรอบตัว โดยใช้เสียงธรรมชาติเป็นสื่อกลางในการเรียนรู้ให้นักเรียนรู้จักการสังเกต จดจำและลอกเลียนแบบ ในขณะที่เด็กเลียนแบบเสียงก็จะรู้สึกสนุกสนานและได้รับความรู้(knowledge) ไปพร้อมๆ กันนอกจากนี้ในหนังสือเรียนมีกิจกรรมเพิ่มเติมให้นักเรียนลองทำคือ “ลอง เลียนเสียง อื่น อื่น” เช่น เสียงฟ้าร้อง, เสียงลมพัด, เสียงน้ำไหล, เสียงรถไฟแล่น, เสียงไก่ขัน, เสียงกบร้อง, เสียงช้างร้อง เป็นต้น ในแง่นี้จึงแสดงให้เห็นว่า “เสียง” ต่างๆ เป็นสื่อในการเรียนรู้ของเด็ก โดยเป็นพื้นฐานการสอนให้เด็กเริ่มสอนให้รู้จัก “ฟัง”(Listening) ซึ่งเป็น “ทักษะ” (Skill) อย่างหนึ่งทางภาษา (Language) การฟังบนพื้นฐานของการเล่นเป็นการฟังอย่างง่ายถ้าเด็กหมั่นฟัง สังเกตและจดจำมากขึ้นก็จะนำไปสู่การสร้างทักษะการฟังที่ดี สามารถคิด วิเคราะห์ แยกแยะ และประเมินค่าของสิ่งที่ฟัง ซึ่งเป็นการฟังในขั้นที่สูงขึ้นไม่ใช่เพียงแค่ทำความเข้าใจกับสิ่งที่ฟังแค่ระดับ “ได้ยิน” แต่จะนำไปสู่การพินิจ พิจารณา เป็นการฟังอย่างสนใจและตั้งใจ (Hearken) จนเกิดเกิดเป็นปัญญาตามหลักทางพระพุทธศาสนา ดังพุทธศาสนสุภาษิตที่ว่าฟังด้วยดียอมได้ปัญญา เราเรียกการฟังเช่นนี้ว่า “สดับตรับฟัง”

นอกจากเน้นความสำคัญในเรื่องของการฟังแล้ว ในหนังสือเรียนวรรณคดีลำนำยังเน้นการสอนที่มีลักษณะของการเชื่อมโยงและการนำไปใช้ ตัวอย่างจากเพลงจากบทดอกสร้อย “ไก่อ้อยไก่อ๊” ที่อ่านแล้วคล้ายกับได้เห็นภาพและได้ยินเสียงขันของไก่อ๊ ความว่า

ไก่อ้อยไก่อ๊	ถึงยามขันขันแซ่กระชั้นเสียง
ไก่อ้อยร้องซ้องสำเนียง	ฟังเพียงบรรเลงวังเวงดัง

(หนังสือเรียนวรรณคดีลำนำ ป.2 หน้า 52)

จากบทดอกสร้อยดังกล่าว ไปนำสู่การร้องเพลงเกี่ยวกับไก่อ๊และการแสดงท่าทางประกอบ ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงบทดอกสร้อยสู่เพลงร้องเล่น จากเพลง “ไก่อ๊เพราะขน” ของ ฉันทน์ ขำวิไล

ไก่อ๊เพราะขน	คนงามเพราะแต่ง
บ้านเมืองจัดแจง	ก็เจริญรุ่งเรือง
รักสวยรักงาม	รักความสามัคคี
ทำแต่ความดี	ก็เป็นศรีบ้านเมือง

(หนังสือเรียนวรรณคดีลำนำ ป.2 หน้า 45)

นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษาในหลายบทหลายตอน ยกตัวอย่างจากบทเรียน “วิชาเหมือนสินค้า” ซึ่งเคยเป็นแบบเรียนภาษาไทยในอดีตในหนังสือ *คุณศึกษาเล่ม 3* แสดงให้เห็นถึงคุณค่าด้านวรรณศิลป์คือความไพเราะงดงามของการใช้คำและคุณค่าด้านเนื้อหาโดยมีความดีเด่นในด้านความเปรียบว่า “วิชา” เป็นเสมือน

“สินค้า” ที่ต้องอาศัยความเพียรพยายามความมุมานะและความตั้งใจไปเสาะแสวงหาสินค้าที่อยู่แดนไกลมาโดยเปรียบเทียบส่วนต่างๆของร่างกายเป็นเรือสำเภาคอยปกป้องคุ้มครองเราจากปัญหาอุปสรรคที่จะเกิดขึ้นระหว่างทางขอเพียงเราใช้ “สติ” และ “ความอดทน” เป็นเครื่องนำทางก็จะทำให้เราประสบผลสำเร็จในชีวิตดังคำประพันธ์ว่า

วิชาเหมือนสินค้า	อันมีค่าอยู่เมืองไกล
ต้องยากลำบากไป	จึงจะได้สินค้านามา
จงตั้งเอากรเจ้า	เป็นสำเภอนโนสภ
ความเพียรเป็นโยธา	แขนซ้ายขวาเป็นเสาใบ

(หนังสือเรียนวรรณคดีลำนํ้า ป.5 หน้า 38)

2.คุณค่าและบทบาทด้านการถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่น เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของชาติ บุคคลสำคัญและสถานที่สำคัญ ตัวอย่างข้อมูลคติชนประเภทนิทาน ตำนานที่ปรากฏในแบบเรียนวรรณคดีลำนํ้า ชั้น ป.5 มีนิทานเรื่อง “เกาะหนู เกาะแมว” เป็นการให้ความรู้กับนักเรียนเกี่ยวเรื่องราวในท้องถิ่นทางภาคใต้โดยใช้นิทานหรือตำนานมาอธิบายสถานที่ เป็นการสอนความหลากหลายทางภูมิศาสตร์ที่อาจเหมือนหรือแตกต่างจากท้องถิ่นที่ตนเองอาศัยอยู่ และสอนในมิติความคิดที่หลากหลายรวมทั้งการสร้างเรื่องใหม่ๆ ได้ไม่ซ้ำกัน

ใน “กิจกรรมเสนอแนะ” ได้ชวนให้นักเรียนรวบรวมนิทานที่มีผู้เล่าให้ฟังหรือเขียนให้อ่าน และในหนังสือเรียนกล่าวว่า “ยังมีนิทานในท้องถิ่นอีกมากที่ยังไม่มีผู้ใดบันทึกไว้ทั้งนิทานสัตว์ ตำนานเกี่ยวกับสถานที่หรือบุคคล นักเรียนลองฝึกเป็นผู้รวบรวมนิทานเหล่านั้นดีไหม”(วรรณคดีลำนํ้า ป.5 หน้า 36) และหนังสือเรียนยังได้ให้แนวทาง “แบบบันทึกการเล่านิทาน” ประกอบไปด้วยชื่อเรื่อง ผู้เล่า วันที่เก็บข้อมูล ผู้เก็บข้อมูล นอกจากนักเรียนจะสนุกสนานกับกิจกรรมดังกล่าวแล้ว ยังเป็นการสอนให้นักเรียนเป็น “นักคติชนวิทยาฝึกหัด” เก็บข้อมูลภาคสนามทางคติชนวิทยาในท้องถิ่นของตนมาบูรณาการกับการจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย เป็นพื้นฐานให้นักเรียนเห็นคุณค่าของข้อมูลคติชนวิทยาที่ได้บันทึกเรื่องราวในท้องถิ่นของตน และนำไปสู่ความสนใจเรื่องราวในท้องถิ่นอื่นๆ ที่อยู่ในประเทศไทย โดยมีกิจกรรมเสนอแนะคือ

“ศึกษาเรื่องราวของท้องถิ่นในด้านต่างๆ เพิ่มเติม เช่น ประวัติโรงเรียน หมู่บ้าน ชุมชน สถานที่ในท้องถิ่น การละเล่นและการแสดงพื้นบ้าน” นอกจากนี้ยังเสนอแนะให้อ่านนิทานท้องถิ่นเพิ่มเติม เช่น กระจ่างสามขา, สิงห์ไกรภพ, กำพรว้าปลาหลด, พระยากง พระยาพาน, แก้วหน้ามา, ศรีธนูชัย, ตามองถ่าย, พระรถเมรี, นางผมหอม, ท้าวผาแดง นางไอ่ เป็นต้น ทำให้เห็นความสำคัญของนิทาน ตำนานพื้นบ้านที่นำมาปรับใช้เป็นการเรียนรู้ในมิติของการศึกษา มีกิจกรรมเสนอแนะให้ชวนคิด ชวนทำ นำไปสู่ความสนใจ เข้าใจ และเห็นคุณค่าของข้อมูลคติชนวิทยาได้เป็นอย่างดี

3.คุณค่าและบทบาทด้านการอบรมระเบียบแบบแผนอันพึงปฏิบัติ ในหนังสือเรียนภาษาไทย ชุด วรรณคดีลำนํ้าได้สอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์ของเด็กไทยซึ่งตรงกับคุณลักษณะและค่านิยมอันพึงประสงค์ของเด็กใน ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่มี “จุดหมาย” เพื่อให้เกิดกับผู้เรียนคือ “มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมอันพึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยและปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ” (หลักสูตรแกนกลาง. 2551: 5) ดังนั้นนิทาน เพลง สำนวนภาษิต และตำนานที่ยกมาให้เรียนในหนังสือเรียน

ภาษาไทย ชุด วรรณคดีลำนํ้า จึงมีข้อคิดที่สอดแทรกคุณธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ในทุกระดับชั้น ขอยกตัวอย่าง เรื่อง “รักษาป่า” ดังนี้

ทุกทิศเจ้าเที่ยวท่อง	ฟ้าสีทองอันสดใส
มีป่าพาสุขใจ	มีต้นไม้มีลำธาร
ผู้คนไม่มีโรค	นับเป็นโชคสุขสำราญ
อากาศไร้พิษสาร	สัตว์ขึ้นบานดินชื่นใจ
คนสัตว์ได้พึ่งป่า	มารักษาป่าไม่ไทย
สิ้นป่าเหมือนสิ้นใจ	ช่วยปลูกใหม่ไว้ทดแทน

(หนังสือเรียนวรรณคดีลำนํ้า ชั้น ป.2 หน้า 63)

4.คุณค่าและบทบาทด้านการปลูกฝังความรักชาติรักความเป็นไทยและความรู้สึกสามัคคีข้อนี้ปรากฏเด่นชัด ในหนังสือเรียนภาษาไทยชุด วรรณคดีลำนํ้า ตั้งแต่ระดับชั้น ป.1 ในบทที่ 5 ชื่อบทเรียนว่า “เรารักเมืองไทย” มีบทประพันธ์ที่แสดงออกถึงความรักชาติแม้จะอยู่ต่างภาคแต่ก็พึงมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ความว่า

ฉันเป็นคนไทย เธอเป็นคนไทย	เรารักกันไว้ คนไทยเหมือนกัน
จะอยู่ภาคกลาง ภาคเหนืออีสานใต้	จะอยู่ภาคไหน เราก็รักกัน
เรารักธงไทย รักประเทศไทย	เรามีน้ำใจ เอื้อเฟื้อต่อกัน
มาเกิดมาร้อง ทำนองไทยไทย	จดจำเอาไว้ อย่าได้เกลียดกัน

(วรรณคดีลำนํ้า ป.1 หน้า 40-41)

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาสรุปได้ว่า “หนังสือเรียนภาษาไทย ชุด วรรณคดีลำนํ้า มีการนำข้อมูลคติชนวิทยาหลากหลายประเภท ทั้ง นิทาน เพลงพื้นบ้าน สำนวนภาษิต ตำนาน ทั้งที่เป็นของเดิมและแต่งเพิ่มเติมขึ้นมาใหม่โดยยึดฐานความคิดความเชื่อ ที่มีอยู่เดิมมาใช้บูรณาการกับการจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย โดยข้อมูลคติชนวิทยาประเภทเพลงพื้นบ้านจะปรากฏมากที่สุดในหนังสือเรียนภาษาไทย ชุด วรรณคดีลำนํ้า ช่วงชั้นที่ 1 ส่วนนิทานพื้นบ้านจะปรากฏมากที่สุดในหนังสือเรียนภาษาไทย ชุด วรรณคดีลำนํ้า ช่วงชั้นที่ 2 นอกจากนี้ยังพบข้อมูลคติชนวิทยาประเภทสำนวนสุภาษิต และตำนานแสดงให้เห็นว่านอกจากเป็นการนำข้อมูลคติชนวิทยามาใช้ใน “มิติของการศึกษา” แล้ว สะท้อนให้เห็นถึงการถ่ายทอดเรื่องราวอันเป็นวัฒนธรรมของชาติถึงคนรุ่นใหม่ให้ชุดข้อมูลเหล่านี้ดำรงอยู่และได้รับการปลูกฝังถ่ายทอดในรุ่นต่อๆ ไปด้วย

บรรณานุกรม

ปรียาร์ตน์ เชาวลิตประพันธ์. (2549).การสมพาสที่ฝิศธรรมชาติในนิทานไทย:การศึกษาอนุภาค

ทางคติชนวิทยา. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เพชร วิจิตรนาวิณ. (2560). การอ่านบทประพันธ์และเพลงพื้นบ้าน. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ประคอง นิมมานเหมินท์.(2551). **นิทานพื้นบ้านศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่

ผลงาน วิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.(2561). **หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชุด วรรณคดีลำนํ้า
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1**. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.(2558). **หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชุด วรรณคดีลำนํ้า
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.(2561). **หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชุด วรรณคดีลำนํ้า
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3**. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.(2561). **หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชุด วรรณคดีลำนํ้า
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4**. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.(2561). **หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชุด วรรณคดีลำนํ้า
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5**. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.(2561). **หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชุด วรรณคดีลำนํ้า
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค.

ศิริพร ณ ถลาง.(2552). **ทฤษฎีคติชนวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน**. พิมพ์ครั้งที่ 2.

กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุกัญญา สุจฉายา.(2543). **เพลงพื้นบ้านศึกษา**. กรุงเทพฯ: โครงการตำรา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

Bascom, William. "Four Functions of Folklore" In Alan Dundes(ed.), **The Study of Folklore**, pp 279-
2988. New Jersey: Prentice-Hall.

Thompson, Stith. 1955-1958. **Motif-index of folklore Literature**. Revised edition. 6 vols.

Bloomington: Indiana University Press.